

Роман Хархаліс

Мої щасливі і сумні дороги

Розповідь моя має єдине на меті: показати молоді, переконати її, що тільки власними силами зможемо поставити Україну в один ряд з розвинутими країнами. Тільки любов'ю до неї можемо звеличити справу попередніх поколінь, котрі загинули за незалежність свого народу.

Я часто наспівую собі пісню „Два кольори“, вона припала мені до серця, бо там є такі чудові слова, які пов'язані і з моєю долею: „...мене водило в безвісті життя, а я вертався на свої пороги“, або „...мої щасливі і сумні дороги...“ Про свої „дороги“ я і вирішив написати.

Народився я на другий день Великодніх свят в „обливаний“ понеділок 9 квітня 1923 року в селі Наконечному Яворівського району на Львівщині. І може, тому, що Бог послав мені життя у таке велике свято, я нині маю змогу поділитися своїми думками, розповісти людям про щасливі і сумні дороги, з котрих не вернулися мільйони патріотів України і сотні моїх бойових друзів. Вони всі мали жагуче бажання побачити свою рідну Україну вільною від різних загарбників, розквітлою і щасливою.

Мати моя Розалія (з роду Кунанців), батько Іван, молодший брат Степан і я — неможна селянська сім'я, яких було багато в нашому тодішньому селі.

Батько хворів, і мені вже з дитячих літ доводилося допомагати мамі. Але зате батько їздив „в облогу“ до Варшави, Лодзі та інших міст, як тоді казали, „на гендель“, з товаром, що його виробляли яворівчани (дитячі забавки, колотушки, вироби з рогози та соломи), і завжди привозив якийсь мізерний гріш, що було підтримкою удома.

Ще з молодих літ я грав у футбол, плавав, загартовувався – ходив босими ногами у весняний і осінній період, ніби ще тоді прочував тяжкі випробування у своєму майбутньому житті.

До школи в селі ходив чотири роки, а пізніше, з багатьма хлопцями, відвідував семирічку ім. Т. Шевченка в Яворові, де провчився ще два роки. Водночас після навчання у п'ятій класі ходив на 6-місячні підготовчі курси до гімназії. Після того склав іспити і в 1935 році був зарахований до першої класи Яворівської гімназії нового типу.

В гімназії окрім української мови ми musiли вивчати і польську, хоча в нашій школі не було жодного поляка. Вивчали ненависний для нас предмет – історію Польщі. Коли змушували нас співати польський гімн „Єще Польська не згінела...“, то ми завжди потихеньку співали „але згинуць мусі“.

Ворожість і ненависть, якими дихав польський загарбник супроти українців, не були таємницею для нас, шкільної дитвори. Я особисто був свідком (тоді мав 7 років) і добре пам'ятаю, як у 1930 році поляки в нашому селі проводили паціфікацію. Озброєні кавалеристи оточили село, усіх дорослих чоловіків зганяли до читальні і там били їх за те, що вони були патріотами своєї

Батьківщини і жили на своїй землі. Деякі діставали по 300 буків, і їхнє побите тіло гнило і не гоїлося роками.

В нашому селі була читальня „Просвіта“, і я завжди увечері бігав босоніж до неї, мов до святині знань. Була там досить велика бібліотека. Там я позичав книжки і читав їх удома. Найбільше я захоплювався книжками, в яких розповідалося про героїчну боротьбу козаків з татарами: „Славні побратими“, „На уходах“, „За сестрою“ та інші. Начитавшись книжок, почав розуміти сумну історію нашого народу. З розповідей старших довідувався про наших героїв, а саме: Юліяна Головінського, Ольгу Басараб, Біласа і Данилишина, про героїський акт Лемика та інших.

На стінах читальні висіли портрети визначних людей: Т. Шевченка, Б. Хмельницького, І. Мазепи. Там завжди на сцені проходили виставки в національному дусі, святкувались національні свята та фестини.

Хоча Наконечне було за п'ять кілометрів від Яворова, багато хлопців і дівчат ходило пішки до семирічки і гімназії. До Яворова, до школи, кожен день, літом і взимку я ходив дев'ять літ.

Навчання і життя учнів гімназії були зовсім інші, ніж у народній школі. Всі дівчата і хлопці мусили мати однострої темно-синього кольору. Юнаки мали блюзи з ковніром і застібались під шию. Манжети на рукавах були обведені синіми лямпасами (у ліцею — червоними). На лівій руці був пришитий щиток яснішого синього кольору і на ньому був номер школи 632. Штани були на випуск, з боків по довжині ясно-сині лямпаси (у ліцеї — червоні). Шапка-восьмиклинка з темно-синього оксамиту, спереду в колі — відзнака „Рідна

школа". У хлопців волосся на голові могло бути не довше двох сантиметрів.

Ходити по місту без одностроїв було заборонено. І взагалі панувала сувора дисципліна. В кіно можна було ходити тільки організовано, з господарем класу. Окрім того, господар класу мав дати дозвіл на перегляд картини. Після дев'ятої години вечора не можна було ходити по місту. Ось така дисципліна панувала, однакова для усіх.

З нами часто проводили краєзнавчі прогулянки клясами, іноді — цілою гімназією. Залежно від віддалі йшли пішки або їхали залізницею. Для старших класів у визначені дні проводилися танці, а для молодших — товариські забави.

Навчання було платне, на місяць треба було віддати 15 злотих. Правда, для бідніших батьківський комітет знижував платню до 2—5 злотих. Крім того, для них на третій перерві завжди був організований сніданок. Він складався з пшенично-разової булочки і горнятка гарячого молока. До тих, бідніших, належав і я.

За першої большевицької окупації я навчався у десятиріччі в тому ж самому гімназійному будинку. Вже тоді ми відчували недобррозичливі погляди представників нової влади. Большевики почали заарештовувати, кидати в тюрми патріотів України. Але почалася Друга світова війна.

За німецької окупації після закінчення шестимісячних курсів учительської семінарії у 1942 році я спочатку працював учителем у сільськогосподарській школі в м. Комарні і с. Чуловичах, а пізніше був переведений в село Липину на Яворівщині. Тут попрацював до березня 1944 року. То були мої останні легальні місяці.